VERKA ŠKURLA ILIJIĆ

STRMI PUTI SIROTANA RADOVANA

KRVAVE SUZE

Ivanjske noći II. knjiga

DVIJE PRIPOVIJESTI

TISAK I NAKLADA KNJIŽARE ST. KUGLI, ZAGREB, ILICA 30

Br. 2452

Poklon za Božić
T. 25-XII. 38 g.

Putić Vlasta

VERKA ŠKURLA ILIJIĆ

STRMI PUTI SIROTANA RADOVANA

KRVAVE SUZE

DVIJE PRIPOVIJESTI

ZAGREB

TISAK I NAKLADA KNJIŽARE ST. KUGLI, ZAGREB, ILICA 30

STRMI PUTI SIROTANA-RADOVANA

Da što li mi, mili Bože, nadjenuše lijepo ime »Radovane«? Čemu da se sirotan poradujem? Oca nemam, majke nemam...

Tako je uzdisao neki mališ, od pet ili šest godina. I često bi se zavukao u crno neko granje te odanle njišući se na grani kakva drveta, bolno zapjevao tugaljivu pjesmicu:

»Siroče sam, siroče sam
Nigdi nikog nemam...«

A ona tamo mlada još žena, pod tim drvećem, što sve puca od prkosa, od zdravlja, od bijesa i jogunluka, od gordosti i sile, kojoj nesmiješ blizu prići, da odmah ne drekne: »iš otale; zaprljaćeš mi rukave...« Radovan dobro zna da se to zove: *maćeha*...

Pa se siroče vrlo često penje na gornje čardake, te kroz luknje na krovu budno motri na sve strane; kud li to kreću staze i putevi, kud li vode glavni drumovi, da se nešto u svijet krene, danas sutra...

A nije ni ovo naše siroče bilo baš tako golo kao prst: Od oca ostade mu ogroman i težak sat

od srebra i srebrni debeli lanac; niko u to nesmije dirnuti. Sve govore po selu da će mu maćehin provod brzo pradjedovsku kuću raskućiti, al da vidimo ko će dirnuti u djetetov sat i lanac!

Od djeda ostade stara demeškinja da je paše najmlađa muška glava u rodu. A ko je ta glava?

A majčica? Ona mu je prije smrti u jednom sandučetu lijepo slistala svečane haljinice, te da ih ne oblači dok mu ne nastane šesta godina. Pa zar nije baš sada to vrijeme? Ama pusto, nema ko da se za nj pobrine! Nema ko da mu lijepo — najprije vodicom — namoči kosicu, te da je zatim fino pričešlja, goneć je »u stranu«. Nema ko ni da ga umije, a kamo li obuče i nacifra...

Al ponajglavnije što je Radovanu ostalo, bijaše *Uhonja,* čudnovato magare, koje se sijem Radovanu nikom drugom ne dade osamariti. A već maćeha, ni blizu mu nije smjela... Ritnuće se. Oboriće je...

— Da prodamo tu mrcinu! — vikala je.

— E nećeš, — branio je čiča Miša iz svog zapećka. On bi se samo onda trgnuo iz sna, kad bi čuo da neko hoće da proda djetetovo živinče. — E, nećeš, vala; prodaji što hoćeš, raspi sve, ama da nisi krenula u ono što tvoje nije, no sirotinjsko.

— Džaba vas bilo sve trojice, — režala je maćeha, — i tebe i onog djeteta, skupa s njegovim magaretom; e jeste, vala, sva trojica — jedna fela.

Ali ova naša, inače vesela pripovijest, tek sada počima:

Dakle, noć... Na domu nema maćehe; ona je u trećem selu; provodi se u nečijim svatovima. Stari čiča-Miša i Šarko, stari pas, zapadoše za zapećkom u svoje teške i duboke staračke sne nalik na smrt, koja im je blizu.

Siroče ne spava. Samo žmiri... Čeka. Napokon! Za zastorčićem na pendžeriću, proviri ona stara skitnica, Mjesec:

— Hoćemo li, druže?

— Hoćemo! Radovan je u istom času bio na nogama. Ćuli uši... Nikakve opasnosti... Samo žurno!

Otvara on onaj sandučić... Udara na se nove novcate nedeljne haljine. Otvara polako stari ormar. Zna on na kojoj su mu strani izvezeni materini peškiri. Podvlači ručicu pod njih, da nađe očev sat. Al napipa neko mrtvo cvijeće... Materin svadbeni vjenčić! Otrgne s tog vjenčića cvjetić; zakiti se. Tad nađe i sat. Zape debeli srebrni lanac za junačke grudi, a sat turi u džepić od prsluka nek mu je za ukras. Skide s duvara djedovsku demeškinju, pripaše je, i junačka koraka,

izađe na kućna vrata, a nasmijani Mjesec obli ga svega... Iz pojate izvuče Uhonju:

— Polazimo, Uhonjo! Odosmo put bijela svijeta, pa što Bog dade i sreća junačka... Uhonja se brzo snašao, razbudio i uspravio uši. Radovan uzjaha i novim šeširićem zamahnu širok pozdrav starom domu, te srnu strmoglav, jezdeći kroz same neznane klance jadikovce, da ga nebi spetio ko... te pohitao za njim.

Jezdi, jezdi, jezdi, i stade samo jednoć za nekim gudurama, gdje spazi ostarjelu napuštenu majku sirotu samohranu, koju odbjegoše sva djeca — a devetnaestero ih bijaše rodila i othranila. Devetnaestero dojila! Te joj se sad objesiše staračke grudi ko dvije crne vreće i šta radi kukavica? Gdje nema zar više ni metle u kući, mete ona pretkućje tim svojim suhim praznim i obješenim dojkama. To ne mogaše gledati sirotane Radovane, no on sjaha sa svoje živine, ulomi brezova pruća, savi vrbovih grančica i skalupi dobru metlu, pa je turi starici u ruke, da lakše mete.

To gane napuštenu staricu; ona se od bolnog ganuća sva zagrca:

— E stan-der da i tebe stara majka za tu dobrotu nečim daruje...

I darova mu dragocjenu staklenčicu, u kojoj je bilo vodice od vidanja, te koju god si ranu

njome dotaknuo, rana je isti čas potpuno iscjelivala.

Zahvali se na daru, poljubi staru sirotu majčicu u ruku, odjaha dalje.

Jezdi, jezdi, jezdi, dok ne stiže gladan, umoran, pospan, u gorje Gologorje...

Tu u tom gorju, nigdje zemlje ni da dlanom pokriješ. Rastinje izbija prosto iz kamena... Samo što sred neke doline opazi visok zid. Zid opasao nešto. Radovan se nadviri što li je to; kad ono zid opasao lijepu plodnu njivu. Opasao je visoko da se bolje očuva i da vjetrovi nebi po tom golom kršu razduvali ono malo dobre zemljice.

Kako je pod onim visokim zidom bilo dosta hlada, priveza on magarca za neko žilje, no kako je bio umoran priveza ga labavo, te legne u hlad i onako klonuo, izgladnio, umoran i pospan, brzo zaspe, a magare se prosto odveza i kroz neka otškrinuta vrata, odlunja u onu ograđenu njivu, da potraži, što bi popaslo.

Pase on, pase, gdje šta stigne... Zar on crn zna, da su to njive Div-Delije, te jao si ga onom ko u njih dirne?... Uživa on u slobodi! Oslobodio mu se i gospodar, pa zašto da on stoji privezan o neko žilje? Nema više toga!

Kad li se na jednom kraju zida odvali ogroman kamen, a na onu luknju bane u svoje njive

glavom Div-Delija, strahovit, obrastao, tri put veći nego što je običan čovjek.

»Ti što paseš moju njivu

Čuvaj sada svoju grivu!...«

zagrmi strašna ona ljudeskara i u dva je koraka bio kraj Uhonje, šćepao ga nemilosrdno za oba uha, iskesivši se na nj. Hoće li ga ubiti? Hoće li ga dići u zrak, tako za uši uhvaćena, pa tresnuti s njim o onaj zid i razmrskati ga? Bog zna...

Ali Div-Delija nije bio najlošije volje; on samo izvuče iza pasa nožinu i jednim rezom odreza oba uha magarcu Uhonji, koji je po tim lijepim ušesima i svoje znamenito ime dobio...

A sad ja vas molim, da sebi predstavite magarca bez ušiju!... I da mi odgovorite na što je nalik takav jedan stvor?

Odrezav one uši, zavitla ih Div-Delija preko onog zida, tako da padoše ravno pred Radovana, koji je još uvijek spavao. Za svojim ušima otklipsa na ista vrata na koja je u zao čas i ušlo — ono iznakaženo, osakaćeno i raskrvavljeno magare, te stigavši do svog spavajućeg gospodara, zajauče bolno, drhtavo i jadno, da se spavač trže i trljajući oči dugo im nije vjerovao.

— Uhonja, ja te ne prepoznajem!

— Prepoznaj me, prepoznaj mili gospodaru i pogledaj šta ti leži do nogu...

To su bile uši Uhonje, kukavca.

— Ne rekoh li ja tebi: »svoje čuvaj, a tuđe ne diraj?« Što da ulaziš u tuđe bašte? Nego umiri se druže; sad mi nešto na um pade, mislim da valjade...

I izvadi onu bakinu staklenčicu sa vodom od vidanja. Namoči njome rane na magarcu, slijepi na njih otsječene uši, gdje su i bile, malo ih tako podrža i gle čuda: rane zacijelile, uši se opravile i Uhonja veselo njima zastriže, kako je vazda i strigao...

— A sad da se odavle izgubimo! I opet uzeše srljati uzbrdice, nizbrdice, po strmome kršu, strmenim putima. Ej pusto gorje Gologorje, baš na tebi nigdi ničeg nema!

Na nekoj goloj visoravni, sjaha Radovan da se odmori...

Bi malo, a ono kroz sva brda prolomi krik iz dječjeg grla... Brže bolje sveza jahač svoje živinče — koje se ovog puta nije ni maklo — te pođe da vidi, što li se to za brdom zbiva; ko li kriknu da od Boga nađe, komu li se je u nevolji poći?

Kad on onamo, a čobanica kanda koze čuvala, dok ne trže grdan vuk i ne navali i na nju i na koze joj. A čobanica — bila to nejaka Jurčica —

ne gubi glave, no sve po vuku nečim udara. Al uzalud; vuk bijaše već načeo jednu kozu, a nagriza i djevojčicu.

Vidjev to, u Radovanu - sirotanu uzavrije junačka pradjedovska krv, koja je nekad demeškinjom mahala; on dohvati oružje o pasu, razmaha se te lupaj, te udaraj, sijeci uzduž i poprijeko ostavi se vuk načete koze, obori se na svog napadača... Ali da! Neda se onaj ko je od junaka!... Ne dade se ni Radovane. I ne smiri se, ne odahnu, dok ne umlati vuka, dok ne viđe da je opasna zvijer sva ogrezla u krvi, pod njegovim nogama lipsala...

— Moj junače neznanče, reci kako da ti zahvalim?

— Učinio sam samo svoju dužnost — ponosno će Radovan, — ali ti si ranjena, a ni ovoj kozi nije lako. Standerte, ima u mene čime ću rane izliječiti.

Te izvuče onu staklenčicu i domalo se ništa od vučijih zubi nije poznavalo ni na kozi, ni na čobančetu.

— Sjedi der do mene, — mala će njemu, — pa mi pričaj ko si i oklen si, kako li te po imenu viču.

»Siroče sam, siroče sam,
Nigdi nikog nemam...«

zapjevucka on tugaljivo, ali djevojčica ga kanda nije pravo razumjela, što li...

— Čekaj malo, nisam ja sam... — I za čas dovede pred djevojčicu i Uhonju. Al Jurčica kriknu, htjede pobjeći; ona kanda ne bijaše nikad vidila magareta; u tom kraju nije toga bilo.

Veoma joj se čudio Radovan, veoma se čudila Jurčica njemu. Čudili se čudili jedno drugom, dok Radovan ne sjede do nje na kamen i ne zamoli je da mu priča kakav je ovo zapravo kraj; ko je ovdje goso — gdje joj je otac i majka, gdje li joj je selo i kuća, kako joj ime, kako joj se zove selo i tako dalje.

— Selo? Selo se zove »Djetinci«.

— Djetinci? Zašto se to selo tako zove?

— Jer u njem samo djeca živu. Nijedno nas — kaže nam Div-Delija — nema više od pet godina...

— Div-Delija? Ko je to?

— Gospodar. Naš otac i majka. Naš hranitelj i branitelj...

Na koncu konca, ipak Radovanu uspije nešto razabrati, snaći se. Kad razabra i kad se snađe, smrče se ljuto... Ta on je čitavu stvar shvatio, razumio ovako, nu:

Taj Div-Delija mora da se u neko vrijeme zaratio sa roditeljima ove djece, te valjda ih poubijao, poharao sve kolike — opustošio selo i ostavio živu samo dječicu od par mjeseci, okolo

po koljevkama... Toj se djeci onda nametnuo za »hranitelja«, za »oca i majku«, za »jedinog gospodara«... A nevina djeca, prosto ništa boljega i ne upamtiše, zavolješe čistim svojim srcima toga Div-Deliju, podvrgoše se njemu i slušaju ga... A neznaju da je to krvnik neki...

I pričali su tako dugo i dugo. Pričala Jurčica, a pričao i Radovan...

— Ti si, junače moj, gladan, — prepade se ona. I morade pojesti svu pogaču iz njene torbe i sav sir te je tražila da ide s njom u Djetince...

— U Djetince? Pa da potpadne i on pod vlast Div-Delije? On, koji nešto više o životu znade od ove nedužne i zlo nesluteće djevojčice?... Da se sretne sa Div-Delijom, krvnikom tolikih očeva i matera, on koji zna kako boli kad ih izgubiš? On se je uostalom već i sreo s tim krvopijom, i zar nije taj prvi susret već zapečaćen krvlju jadnog njegovog Uhonje? Ne, ne; on putuje dalje.

— Dalje? Ali kamo? Dalje se uopće nemože. Ta znali on da je on veliki, veliki junak? Da je ubio i vuka? I spasio Div-Deliji sedam koza? Pa i onu načetu, iscijelio? To će i Div-Deliju zadiviti. On treba takove ljude.

I tako riječ po riječ, dadoše se Uhonja i njegov gospodar od mile djevojčice Jurčice ipak nagovoriti, da konače u njezinom selu. Natovariše na Uhonju i vuka.

I tako je triumfalno, kao pobjednik sa plijenom, ujahao na svome magarcu — kao na najponosnijem vrancu — sirotane - Radovane u selo Djetince, gdje ga s urnebesom dočekaše i ukonačiše.

A sutradan, skupi se svo selo oko njega i okupiše ga nagovarati da ode i učini prije svega svoj poklon Div-Deliji. Ta što da se stješnjava! Nek pogleda samo kako je na njem sve novo. Pa sat! Demeškinja!

— Zar onom, koji... — ali tu se prekide Radovan... Htio je naime dodati: »Zar onom koji vam pokla mile majke i poubija očeve? Ali se sjeti da bi tim svojim riječima samo izazvao smutnju i zabunu, jer ova bezazlena djeca i ne slute što je to mila mati i rođeni babajko... I zareče se, da im neće ni on otvarati očiju, dok i sami ne progledaju.

I onako bi ga — kažu — morali prijaviti Div-Deliji. Bolje dakle, da jašući na svojoj živini, svijetla čela, ode i prijavi se sam. A oni će mu — njih četvorica — nositi ubijena vuka.

Div-Delija da živi u nekoj špilji, za kojom ima goleme dvore, ali niko njih djece, nije još u te dvore zavirio — neda Div-Delija.

Nego čekaj, čekaj, šta bi mu još odnio, da mu se baš dodvoriš?... Ha! Znaš šta? Tiće orlušice! Da, da, tiće...

— Tiće?

Da, da to bi njemu najmilije bilo, te da se on — kad je taki junak — uzvere na onaj strmen klis, na kom orlušina tiće čuva i....

I uzvere se Radovan na strmen-klis i nađe tiće, ali kako bi meka srca — bi mu ih žao. Ta prestravili se, uzdrhtali, pomodrili im kljunovi, sigurno će poginuti...

A šta će de! Jaši, nosi tiće, a za njim nagrnulo svo selo Djetinci, te došavši pred Div-Delijine špilje zapjevaju svi u jedan glas:

»Otvorite se sve kapije
Gospodara Div-Delije!
Evo djece koja žele
Da ga darim razvesele...«

A kamen se na špilji odvali. Na vratima se pokaže Div-Delija, kožom zaogrnut i obavijen, četinjama obrastao, iscerenih zubi, al nekako tupa i umorna pogleda, pod niskim i tužnim čelom.

Opazivši Radovana s debelim lancem preko grudiju na magaretu zdravih ušiju, on malo zaškilji kao da se začudi, a nešto opasno

bljesnu u njegovom tupom pogledu. Dobra biti neće...

— Što si mi to donio? Tiće? Dobro je! Ja ljubim tiće-goliće... Ali nosi ih natrag, i čuvaj ih kod sebe. I svaki ćeš me dan izvješćivati, kako im je; jedu li, piju li, cvrkuću li, rastu li i tako dalje... Jesi li čuo?

— Čuo sam!

— I jao tebi ako im šta bude! Jao si ga onom ko mi prvi javi da su ti tići poginuli. Otkinuću mu glavu.

I zatvoriše se kapije...

Srnu djeca nizbrdice kud koje. Osta Radovan sam, zabrinuto gledajuć u tiće. Te ne stiže ni do onog svog konaka, a ono tići jedan za drugim zjevnuli i pocrkali...

Šta sad? Dotrčala djeca... zamukla... Stužila se... Avaj!

— Jadniče! Ludo li ćeš i gubiti glavu!...

— Neće je izgubiti! — zajeca mala Jurčica, — neće ne; prije ću ja izgubiti svoju. Idem ja da javim Div-Deliji da su mu poginuli tići. Meni je milija glava našeg Radovana, neg' moja vlastita...

Čuvši ovo Radovan - sirotan, kome gotovo nikad niko nije dobar bio, on se silno raznježi; do-

hvati obje ruke djevojčice Jurčice, viteški ih izljubi i zagleda joj se u mile zaplakane oči.

— Ne, ne i sto puta ne! — klikne on, — ti nećeš to učiniti! Sad sam se sjetio što ću i kako ću, da nas nijedno ne izgubi glave...

— Ta znaš da je rekao: ubiću onog ko prvi reče da su tići poginuli.

Prepustite vi to samo meni...

I ode sam pred Div-Delijine kapije:

»Otvorite se sve kapije
Gospodara Div-Delije;
Ja ne tražim ništa za se
No od tića nosim glase...«

I kamen s vrata pade, a Div-Delija pomoli glavu:

— No šta je? Kako tići?

— A eto...

— Jedu li?

— Ne jedu!

— Piju li?

— Ne piju!

— Cvrkuću li?

— Jok!

— Pa šta onda? Tići su krepali?

— Taman tako!... Ama ti si to rekao, mili gospodaru. Ti, a ne ja i ako kome hoćeš da odrežeš glavu — budući da si rekao: jao si ga onom ko prvi reče da su tići poginuli — a ti je lijepo odreži sam sebi... Evo ti moja demeškinja...

— Ha! ha! ha! Ho! ho! ho! — zahohoće i zagrohota Div-Delija, da se sva gora potresa...

— Ha, ha, ha! Ho, ho, ho! E uspjela ti je ova šala! E jesi me, moj junače, baš od srca nasmijao... A ima vala i pedeset godina, da me niko ne nasmija. A da bi me ko nasmijao, zarekoh se — njemu za hator — toga dana oprostiti selu. Zakleh se da će se taj dan beli zapamtiti. Da će to biti veliki dan izmirenja,

I Div-Delija gurnu nekoliko puta šakom u hridine naokolo... Hridine padoše, sruše se silnom orljavom u dubine, i čudan se prizor ukaza Radovanu:

Za hridinama su bili Div - Delijini dvori, a pred tim dvorovima — što povaljeno, što vukući teške lisičine — mnoštvo čeljadi, koja stenjaše i muklo zavijaše...

— Robovi! Osvanuo vam je sretan dan! Dajte da vam raskujem okove. Slobodni ste! Idite kud vas je volja! I sve to zahvalite ev' ovom djetetu...

I počme raskidati negve po nogama i rukama onih što se tu nalažahu. I zapamtio se taj dan. Jer znate li ko su bili oni robovi? Bili su to očevi, matere, starija braća i sestre, one nevine dječice, koja za njih ni znala nije. Zamjeriše se jednom ljuto Div-Deliji, te on — da ih kazni — nije ih klao, nije davio, ni ubijao, no ih bijaše zarobio, okovao i odvojio matere od dojenčadi. A sad ih od veselja, gdje ga je nasmijalo ono momče, pušta opet na slobodu...

Stanovnici sela Djetinci — to jest sve dječica od četiri-pet godina, vidjev gdje izbi odnekale toliki narod, prestravivši se i uze bježati nizbrdice, a Radovan obradovan poče mahati da stanu, da ne bježe...

Jedva ih Div-Delija stiže i pohvata, zgrnu sve na jedan kup i održi im veliki govor..., a djeca se stadoše primicati.

Znao je on dobro i čije je koje dijete i slavio se veliki radosni sastanak. Sve je grcalo od blaženstva. Sve je potocima lilo suze radosnice i hvalilo Boga...

Samo je mala Jurčica stajala osamljena u jednome kutu s prstićem u ustima, a oči su joj se punile suzama. Šta, zar ona nema ni oca ni majčice, ni brata ni sestrice? Mala Jurčica? O jadnica!

Ne; mala je Jurčica bila siroče. Umro joj bio otac, a zatim i majčica, u porodu...

Uz nju se privi sam sirotan - Radovan... Ko bi bio rekao da su im iste sudbine. Sve se veseli, a oni......

Gleda ih Div-Delija — gleda i gleda. I trže se... diže ih jedno na jedno, drugo na drugo rame, te ih unese u svoje dvore da se o njima brine.

Oni za kapije, a Uhonja bome za njima... Od toga dana bilo mu je slobodno pasti i po ograđenim njivama, do mile volje.

U selu provrvio novi život. Nikad kraja radovanju! Godine uzeše teći mirno i zadovoljno. Ljudi priznavahu Div-Deliju za gospodara, a on im je obilno dijelio od svega, čime bi mu njive urodile. Narod je i dalje čuvao njegove koze i ovce. Druge zarade nije bilo.

Ali Jurčica više nije išla za kozama. Ona se dijevila, i vezla svom Radovanu - sirotanu, lijepe rukave, da ih ljepših nije bilo na daleko...

A vrijeme prolazilo, prolazilo, kao da vilena hata jaši...

No jednoga blagdana zapucaše prangije, uzviše se barjaci... Šta je? Svatovi, brate — kita i svatovi! Prvi svatovi, otkad se narod oslobodi ropstva za Div-Delijinim kapijama...

Prvi! Ženi se sirotane-Radovane sa ljepotom Jurčicom djevojkom. A selo hoće da dostojno proslavi svog ljubimca.

Od veselja sav se narod pomami. Igraju kola, prolama se zemlja. I niko ne opazi, kad se u to selo — koje se više nije zvalo Djetinci nego — kao i prije: Div-Delinci — ušulja prosjakinja, te — šuljajući se među narodom — dovuče se do mladoženje, pa mu nešto prošaputa...

Skoči Radovan na noge kao da ga guja upeče...

— To si ti? Moja maćeha? Šta hoćeš od mene?... — Umalo što joj nije rekao: »Iš otale; zaprljaćeš mi rukave!«

Ali se svlada... I razabrav da se — raskućivši kuću i kućište, prosjačeći svijetom klati, te slučajno u to selo doluta — Radovan — kako bi meka srca — odvede je svojoj Jurčici, a Jurčica je opra, nahrani, preodjenu pa i nepusti više od sebe.

— Zar si zaboravio, druže moj, — opomenu ona Radovana, — da zlo valja dobrim vraćati?

Tako maćeha ostade u kući svog — nekad tako omraženog — pastorka.

A kuća je bila jako bogata, gazdinska... Kuća Div-Delije, koji je na svojoj samrti svo

svoje imanje i gospodstvo ostavio svojim štićenicima: Radovanu-sirotanu i njegovoj ženi Jurčici-čobanici na opću radost i zadovoljstvo.

Selo Div-Delinci izabra Radovana Div-Delića — tako mu odtada bijaše ime — za svoga poglavicu, svoga zaštitnika i svoga gospodara.

Poglavica i njegova obitelj još su i danas živi i zdravi, a selom Div-Delincima, ako i ne teče med i mlijeko — kao u nijednom kraju kojeg je sapeo krš — to selo pod upravom mudra poglavice — živi skromno ali zdravo, veselo i zadovoljno, u poštenju i poštenu znoju.

KRVAVE SUZE

Svitalo je. Mamica je imala mnogo posla oko ukuhavanja nekog voća. Rano je ustala. Ali i mala Biserka je rano ustala. Toga jutra padoše joj na pamet neobična pitanja:

— Mamice, bili se ti sjetila, kako sam ja k tebi ovamo došla? Kada? Kojim putem? Na koja sam vrata ušla? Ništa se više ne sjećam. Daj pričaj...

Poslujući po kući, majka se smiješila i odgovarala ispretrgano:

— Ne sjećaš se više na koja vrata? To si zaboravila? Pa na vrata srca, djetešce, na vrata koja se ne vide! Pred tobom je kao zvijezda sjevala ljubav i lupnula u ona vrata, te učinila tebi prolaz. Ne sjećaš se? Dozrijevale su jagode, tamo u šumi, zato si se rodila s tom jagodicom na dlančiću, kakve nema ni u kakve djevojčice i koja... no, samo pogledaj...

— ...koja se zacrveni, kao evo sad, kad jagode zriju, i kad im je — vrijeme. Kao sad... Mamice, znaš šta, daj mi moju lijepu kotaricu; idem u šumu, da ih tražim. Nabraću ti ih, mamice, pun košić! Hoćeš li? Obući mi bijelu suknjicu pa žute cipelice.

I domalo je mala Biserka mašući veselo košićem, u bijeloj suknjici i žutim cipelicama, prelazila cestu, da zamakne na šumsku stazu. Jer su stanovali na kraju mjestanceta, već posve blizu velike šume. Mamica je znala da djevojčica neće daleko; da će samo uz rub šume brati jagodice, i da joj nikakvo šumsko zvijere onako maloj umiljatoj, neće ništa na žao učiniti. Najviše, ako pred nju skokne vjeverica, ili naleti zec, ili proviri jež, da joj kao »svemu selu knez«, nazove »dobro jutro!«

Majka pogleda van da neće kiša. Jer noćas je kanda nešto sjevkalo iz šume... Kakva kiša! Ta sunce samo što ne igra kolo po nebesima... Lijepo je vrijeme; ne može biti ljepše.

A što je noćas »sjevnulo« iz šume, to je trebalo u tu šumu bolje zaviriti... To su mogli biti neki ognji....

Al djevojčica ne učini ni korak-dva u nutrinu šume, a ono je odostrag zgrabiše dvije crne duge košćate ruke, svinutih prstiju kao grabljive pandže... Ne prođe čas i ona se je grčila u šakama strahovite, nakazne, užasno stare Ciganke, ne mogući pustiti krika, jer joj je Ciganka držala krpom zapušena usta...

A mamica se u kući motala oko ukuhavanja; a svi su ljudi bili strahovito daleko, i niko nije vidio, kad je Ciganka ubacila djevojčicu u neka stara mala i posve crna kola, prekrivena čađavim

platnom, kako ju je potrpala u krpe i sjeno, te potjerala paklenom brzinom i lomljavom niz provalije, tajnim putima nekim. Djevojčica je brzo izgubila svijest, te niti je više što čula ni vidjela; niti je znala kako su ciganska kola tajno prešla neke granice; niti je vidila kad tamo za granicom, dođoše u ogromno cigansko naselje i zađoše među cigansko čadorje. Djevojčica je ležala zatvorenih očiju. Stara je ciganka na rukama iznese iz kola pod čergu, a oko nje su drugi cigani posve blizu držali strahovite razgorene buktinje, jer se stara Ciganka kanda spremala na neki crni posao...

Iz vatre je izvadila dugu usijanu iglu... U drugoj ruci držala je tanke mašice. S tima je tankim štipalicama odigla kapke s djetinjih očiju i pod te kapke ravno u oči onesvještene djevojčice zarinula onu usijanu iglu. Sjajne, velike, crne Biserkine oči zašištaše, iscuriše... Krik! Užasan! Ta sve što je u zemlji i na zemlji, moralo je od toga krika uzmaknuti... Ali Cigani priskočiše bliže... Zapušiše joj usta... Prljavim krpama izbrisaše one dvije crne krvave suze što se oboriše niz lica nesretne djevojčice...

A sutra dan opet je granulo Sunce. Ali vidjeti su ga mogli samo oni, koji su imali lijepi očinji vid. Mala Biserka nije više mogla vidjeti ni one jagodice uslikane od rođenja na njezin mali dlan; uzalud ga je podnosila iscurilim očima. I uzalud su s njih padale crne, teške i

krvave suze... Uzalud je dozivala majku i preda se slijepo pružala obje ručice, razgoneći ciganČad, koja je nerazumljivim govorom oko nje rogoborila. Uzalud se tužila da je boli... Da joj dva bolna svrdla svrdlaju njene jasne crne oči, velike i sjajne kao neubrane kupine... Grozničave ruke grubo je hvataju. Nečim je zalažu; turaju joj u usta ogromne komade neke hrane, ali ona ne može više ni gutati...

A majka? A ona njena jadna mala mamica, kad se je dosjetila da joj više nema djeteta? Njeni krikovi! Njeno dozivanje u pomoć! Ta bacala se pred vukove na koljena, da joj vrate jedinicu, malu djevojčicu Biserku, sa očima kao zvijezda, sa jagodicom na dlanu, znakom od rođenja... Ali da su vukovi to učinili, da su joj oni oteli kćer, videći toliki materinji očaj — oni bi joj tu kćer bili sigurno odmah vratili...

A kad je nesretna mati vidila da joj odnikale neće stići pomoć, da joj je uzalud i zaklinjanje i preklinjanje i dozivanje i iščekivanje, a vrijeme pusto prolazi i prolazi do ničeg ne dovodeć, ona ostavi i kućicu i kućište, ogrnu se nekim plaštem, uprti torbu putničku i zagazi na drum, da sama traži kćer. Pa premda je ta kćer već godinama u nekim strašnim zabitima, okružena divljim crnim čoporima, beznadno vapila: »Mamice, o mamice!« njena mamica nije to mogla nikad čuti, a godine su samo prolazile. I nikad se nisu našle, nikad srele...

Ali majka je išla i išla. Od sela do sela, od brda do brda. Sve pitajuć za dijete, no uzalud! Majku, koja traži, koja plače, koja zaziva, dobri su ljudi odmah prepoznavali. I upućivali je. Tumačili joj ova i ona raskršća... No uzalud!... A godine jure.

Tako je majka došla i jednu varoš, baš u času, kad su varošani nosili u procesiji čudotvornu Gospinu sliku. Za onom se Svetinjom utisnu i majka u gomilu i pade na koljena. Za onom Čudotvorkom vukla se je majka toga dana na golim i krvavim koljenima, vapeć vazda istu molitvu... Gurali su je, gazili su je, rušili je i preskakivali preko nje; ali ona je u litiji sve išla na koljenima, te je tako za Ikonom i u crkvu dopuzla. Proklečala je u crkvi čitavu službu i molila, molila sve ono isto.

A onda je svijet uzeo izlaziti iz svetišta i probijajući se teškom mukom kroz gusti špalir sajamskih prosjaka i razmimoilazio se po vašaru.

Iz crkve se pojavljuje i majka. I njoj je proći kroz tugaljivi špalir prosjaka pred crkvom.

Nu onaj tamo — neki bijedni slaboumnik — vije glavom, uzvrće očima, muca nešto i pruža ruku. Onaj tamo razdrljio, grozne rane sred grudiju... Ono tamo kljasto dijete u usahloj zgrčenoj ručici, nuđa kiticu bosiljka... Ali ko bi je iz onih bijednih ručica primio!... Ona žena podigla visoko bolno dijete, kojemu pjene na usta trgoše.

A ona... ona tamo, neka mlada, otrcana sljepica, pruža dlan... dlan na kojem... na kojem...

I najednoć se poljulja sve, trže se i zaprepasti sav narod, takav užasan, prodiran krik se probi iz majčinih grudi. Krik bola i radosti, pobjede i poraza, sreće i nesreće... Sve poleti da vidi što se je to dogodilo.

Sve ustuknu kad doznade, da je jedna majka u tome času prepoznala svoju grozno unakaženu kćer, koju je poslije mnogo godina prepoznala po jednom znaku od rođenja, što ga je djevojka imala na dlanu. Jagode s listićima. Ispisane, naslikane kao na hartiji, a crvenile su se i listići im se zelenili u doba jagoda. Jer bilo je ljeto i bilo je vrijeme jagodama...

Ljudi su hrlili sa svih strana da vide bolno čudo. U jurnjavi kotrljali su nizbrdo sve sa stalaka: ljubenice, sita, lonce... Prošlo je dosta dok se ljudi snađoše, dok se doznalo što je zapravo na stvari, da je zaista tako; da se to grle, da to jedna drugoj na grudima jecaju, kidaju se, ridaju, grcaju i stenju, dvije nesretnice: majka i kći.

Da je ona starica što obija kao suluda drumove, te pita sad za ovaj, sad za onaj put, jedna nekad vedra, svjetla mamica, a ona djevojka iscurilih očiju, blijeda, izmučena lica, zamršene kose, pune triješća, ona prosjakinja, s koje vise dronjci i koja kad rasklopi velike kapke tih svojih ogromnih iscurlih očiju, šine iz njihovih očnica tamnocrveni mrak — da je ta uboga prosjačka, ciganska djevojka — Biserka, njena kći; ona mala, mala svjetla curica, što je nekad vitlala košićem, smješila se očima velikim i crnim kao crne zvijezde, kao neuzbrane kupine, i u bijeloj suknjici i žutim cipelicama prelazila osunčanu cestu — da ide u šumu, da majčici nabere jagoda.

Cigani? Sve se je rasturilo da ih nađe, da im sudi... Gdje su? Ta sad na, bila su tu velika crna ciganska kola... Pa gdje su — prokleti bili? Govorite, gdje su? Zar je moguće cigane stići? Pronaći ih? Suditi im? Njih će stići sam Bog. Sudiće im sudi Njegovi. No iz onog ih kraja u tren oka za uvijek nesta, taman ko da ih je lakoma i crna zemlja progutala.
